

BIZTONSÁGIASÍTÁS AZ OLASZ POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓBAN

A Líbia-diskurzus vizsgálata 2011 és 2021 között

Takács Lili

(NKE Hadtudományi Doktori Iskola)

*A tanulmány beérkezett: 2023. június 22., opponálás: 2023. július 04. – 2023. július 15.,
véglegesítés: 2023. július 24.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja a líbiai konfliktussal kapcsolatos olasz diskurzus biztonságiasításának vizsgálata politikatudományi szempontból. A diskurzuselemzés során Nvivo-szoftverrel vizsgáltam az olasz miniszterelnökök, külügy-, belügy- és védelmi miniszterek Líbiával kapcsolatos kommunikációját 2011 és 2021 között. A kutatás fókuszában a biztonságiasítás jelensége állt, amely csak szektorálisan jellemezte az olaszországi politikai kommunikációt. Az eredmények rávilágítanak az olasz politika reakcióira és prioritásaira 2011–2021 között, és hozzájárulnak a biztonságpolitikai diskurzus és a politikai döntéshozatal mélyebb megértéséhez a líbiai konfliktus kontextusában.

Kulcsszavak: Olaszország ■ politikai kommunikáció ■
biztonságiasítás ■ diskurzuselemzés

Olaszország középhatalomként definiálja önmagát, az ország nemzetközi rangja bizonytalan, röviden úgy lehet összefoglalni, hogy „utolsó a nagyok között, és első a kicsik között.” (Bonvicini–Colombo, 2011: 12.). Külpolitikáját gyakran az ország súlyához képest jelentéktelennek, inkonzisztensnek tartják (Croci–Lucarelli; 2010, Carbone, 2011). A köztársaság háború utáni megszületése után az olasz külpolitika fokozatosan három, interdependens kör köré épült fel: atlantizmus, europaizmus és mediterránizmus, amelyek közt a gyorsan változó kormányok igyekeztek egyensúlyt teremteni (Parsi, 2016; Croci–Valigi, 2013). Az atlantizmus az Egyesült Államokkal és a NATO-val való jó kapcsolaton alapul, ez a kapcsolatrendszer szolgál arra is, hogy Olaszország ellensúlyozni tudja az európai hatalmak gazdasági és biztonsági ügyekre gyakorolt befolyását (Croci–Foradori–Rosa, 2011). Az europaizmusba az erős európai integráció támogatása és ezzel párhuzamosan az EU-tól

független fellépés képességének megőrzése tartozik (Carbone, 2011; Andreatta, 2008). A mediterránizmus, mint külpolitikai irány fő célja az olasz befolyás kiterjesztése a Mediterráneum régiójában, ott regionális hatalmi státusz elérése (Davidson, 2011; Molnár, 2019).

Az euro-atlanti stratégiai keret nem volt elég Olaszország biztonsági igényeinek teljes körű kielégítéséhez, hiszen Olaszországot olyan érdekek kötötték a Földközi-tenger térségéhez, amelyek az USA vagy az európai integráció számára nem voltak elsődlegesek, így a mediterrán kapcsolatok természetzerűleg alakultak ki (Alcaro, 2010). Bár a teljesen autonóm mediterrán külpolitikát a nemzetközi rendszer logikája akadályozta, mégis ez volt az a stratégiai irány, ahol néha függetlenebb fellépésre nyílt lehetőség, akár a nyugati szövetségesekkel ellentétben. A hidegháború alatt Olaszországnak nem volt lehetősége arra, hogy a mediterrán térségben érdemi, független külpolitikát folytasson, a bipoláris korszak megszűnésével azonban ezek a korlátozó tényezők megszűntek (Carbone, 2008).

Bár a Szovjetunió összeomlásával Olaszország kül- és biztonságpolitikája aktivizálódott, az ország a biztonság fogyasztójából (*security consumer*) a biztonság előállítójává (*security provider*) vált (Crocì-Valigi, 2013) – a hidegháború utáni új politikai elit jobb és baloldala Olaszország biztonságát továbbra is a NATO-hoz és az EU-hoz kötötte. Róma Közel-Kelettel és a mediterrán térséggel kapcsolatos külpolitikáját befolyásolta az, hogy az ország – kormánykoalíciótól függően – milyen szerepet kívánt betölteni az euro-atlanti spektrumon belül, az aktuális kormány az európai kapcsolatokat, vagy az Egyesült Államokkal való bilaterális kapcsolatokat helyezte előtérbe. Megfigyelhető azonban, hogy egyes esetekben (pl. illegális migráció, energiabiztonság) Olaszország saját útját járta, mert a kormány úgy értékelte a helyzetet, hogy az euro-atlanti keretrendszer nem biztosít megfelelő garanciát (Alcaro 2010), ilyen kihívások jellemzően a mediterrán irányban jelentkeztek.

Tekintettel arra, hogy a gyarmati időszak óta Líbia különleges szerepet játszik az olasz külpolitikában, a bilaterális kapcsolatokat feldolgozó szakirodalom történeti szempontból bőséges. Általános egyetértés van abban, hogy a gyarmati időszak tapasztalatai napjainkig is hatást gyakorolnak a két ország viszonyára (Bono, 2005; Emiliani, 2012; Borgoni–Soave, 2015; Horváth, 2012). Olaszország 2011 előtti Líbia-politikája érdekalapúnak tekinthető. Az energiaellátás biztosítása, a Líbiából Olaszországba áramló migráció visszaszorítása és a gazdasági kapcsolatok arra készítették az olasz kormányokat, hogy privilegizált kapcsolatokat építsenek ki Líbiával, figyelmen kívül hagyva a nemzetközi közösség értékalapú elvárásait, a demokrácia *versus* stabilitás dilemmában a stabilitást részesítették előnyben (Lombardi, 2011; Varvelli, 2010; Miranda, 2011). Kaddáfi bukása óta nincs olyan központi hatalom Líbiában, amely megbízható külpolitikai partner lehetne Róma számára. Az atomizálódott líbiai belpo-

litika megnehezíti a klasszikus értelemben vett bilaterális kapcsolattartást. Ezt a kiszámíthatatlan környezetet fokozza a regionális és nem regionális külső szereplők megjelenése, a líbiai konfliktus nemzetköziesedése (Aliboni et al., 2017; Eriksson, 2016; Joffé, 2020; Molnár et al., 2022).

A BIZTONSÁGIASÍTÁS VIZSGÁLATA DISKURZUSELEMZÉSEL

A biztonságiasításnak a kritikai biztonsági tanulmányok által nyújtott elméleti kerete elterjedt eszköz az államok külpolitikai viselkedésének vizsgálatára, mert egy olyan értelmezési lehetőséget nyújt, amelybe a humánbiztonságtól kezdve a szociális biztonságon át a hagyományos biztonsági tanulmányokból kimaradó területek is beletartoznak (Szabó, 2014). A koppenhágai iskola biztonságiasítási elmélete szerint a (nemzet)biztonság egy diszkurzív konstrukció, nem pedig az objektív valóság tükörképe. A biztonság beszédaktushoz való hozzákötése fontos hozzájárulás volt a biztonsági tanulmányok tudományterületéhez, azóta számos tanulmány vizsgálja a diskurzus szerepét különböző területeken (Hansen, 2006; Huysmans, 2006; Laustsen–Waever, 2000). Önmagában egy téma sem jelent fenyegetést, akkor válik azzá, amikor meghatározott közszereplők (biztonságiasító szereplők) diskurzusukon keresztül azzá teszik, akár írásban, akár szóban (Huysmans, 2006: 7.). A *biztonság* szó használatának ereje van arra, hogy a társadalmi valóság egy részét egzisztenciális fenyegetéssé alakítsa, hiszen a biztonságiasító szereplők a valóságot retorikán, beszéden, érvelésen keresztül rekonstruálják (Balzacq, 2011; Balzacq et al., 2016; Floyd, 2016).

Egy adott politikai kérdés akkor válik biztonságiasítottá, ha a beszédaktus (*speech act*), a befogadó közönség (*target audience*) és a rendkívüli intézkedések meglétének feltétele *együttesen* valósul meg (Buzan–Waever–Wilde, 1998: 80.). A beszédaktus valamely, az adott politikaterület szempontjából releváns döntéshozatali szereplő (biztonságiasító szereplő, *securitizing actor*) kijelentéseit tartalmazza, amelyekkel egy kérdést biztonsági jelleggel ruház fel. A beszédaktus tágan értelmezendő, nem csak a verbális megnyilvánulások (nyilatkozatok, beszédek), hanem az írott (pl. kormányzati) dokumentumok (nemzetbiztonsági stratégiák) is beleértendőek (Juhász, 2019).

A befogadó hallgatóság egy olyan széles körű társadalmi diskurzust feltételez, amely fogékony a biztonságiasító szereplő beszédaktusaira. A rendkívüli intézkedés pedig a normál politikai diskurzuson kívül eső, a megszokott játékszabályok keretén túlmutató megoldásokat jelent, ami szektoronként változik. Amennyiben ez a hármas feltétel teljesül, akkor sikeres a biztonságiasítás folyamata, amely az adott kérdést a normál politikai eljárásokon és

játékszabályokon kívülre helyezi (Stepper, 2018: 116–117). Juhász megfogalmazásában Waever biztonságiasítási modelljében meg kell különböztetni a védelem tárgyát, azaz a referens objektumot, ez lényegében az az elem, amelynek a biztonságát szavatolni kell és ami biztonsági szektoronként változó lehet (Juhász, 2019). Az egzisztenciális fenyegetés az a fenyegetés, amely a védelem tárgyának túlélését fenyegeti valamilyen szempontból, ez szintén szektorálisan változó. Mivel azonban a nemzetközi politika világában számos fenyegetés közvetlenül a túlélést nem fenyegeti, elfogadható az egzisztenciális jelző elhagyása, így fenyegetésnek tekinthetjük azokat a tényezőket, amelyek kiközösíthetik a megszokott kerékvágásból egy kollektíva életét (Mar-ton–Balogh–Rada, 2015).

A biztonságiasítást speciális retorikájú kommunikáció és ezek nyomán születő politikai döntések jellemzik, amelyek lehetővé teszik különleges rendelkezések elfogadását, beleértve olyan jogok korlátozását is, amelyek korlátozása más esetekben nem lenne elfogadható. A biztonságiasítás csak akkor sikeres, ha a biztonságiasító aktor a rendkívüli intézkedéseket elfogadtatja és legitimáltatja (Waever, 1993; Balzacq, 2005; Balzacq, 2008).

A BIZTONSÁGIASÍTÁS VIZSGÁLATÁNAK ALAPVETŐ MÓDSZERTANA – DISKURZUSELEMZÉS

A diskurzuselemzés és az egyéb nyelvközpontú módszertanok az igazságot hatalmi kategóriának tekintik, és azt vizsgálják, mely szereplők hogyan igyekeznek különféle diskurzusok és narratívák révén magukat az igazság birtokosaiként feltüntetni (Glózer, é. n.). A politikai diskurzus a legitimáció megteremtésének és újrateremtésének fontos eszköze, hiszen legitimációt biztosít politikai intézményeknek (beleértve magát az államot is), a politikai szereplők cselekedeteinek, és az általuk képviselt (szak)politikáknak (Burnham et al, 2008: 258.), egyben az alternatív politikai megoldásokat delegitimizálja (Miliken, 1999: 229).

A tanulmány keretein belül szoftverrel támogatott diskurzuselemzéssel vizsgálom az olasz Líbia-politika politikai kommunikációját 2011 és 2021 közt. Azonosítottam a 2011–2021 közötti időszakban az olasz Líbia-politika potenciális biztonságiasító szereplőit (miniszterelnök, külügyminiszter, belügyminiszter, védelmi miniszter). Őket azon feltételezésből kiindulva választottam ki, hogy az általuk betöltött pozícióban tett nyilatkozataik megfelelően képviselik az aktuális olasz kormány álláspontját.

1. táblázat. Az olasz kormányok miniszterelnökei, külügy-, belügy- és védelmi miniszterei 2008–2021 (Governo Italiano, saját szerkesztés)

Törvényhozási ciklus	miniszterelnök	külügymin.	belügymin.	védelmi min.
XVI legislatura (2008–2013)	Silvio Berlusconi	Franco Frattini	Roberto Maroni	Ignazio La Russa
	Mario Monti	Giulio Terzi di Sant’Agata	Annamaria Cancellieri	Gianpaolo Di Paola
XVII legislatura (2013–2018)	Enrico Letta	Emma Bonino	Angelino Alfano	Mario Mauro
	Matteo Renzi	Federica Mogherini Paolo Gentiloni	Angelino Alfano	Roberta Pinotti
	Paolo Gentiloni	Angelino Alfano	Marco Minniti	Roberta Pinotti
	Giuseppe Conte I	Enzo Moavero Milanese	Matteo Salvini	Elisabetta Trenta
XVII legislatura (2018–)	Giuseppe Conte II	Luigi Di Maio	Luciana Lamorgese	Lorenzo Guerini
	Mario Draghi	Luigi Di Maio	Luciana Lamorgese	Lorenzo Guerini

A biztonságiasító szereplők azonosítása után a nyílt forrásokon elérhető beszédeikből kettő külön korpuszt építettem, amelyeket azonos szempontrendszer alapján, de terjedelmükből adódóan eltérő mélységben vizsgáltam.

Korpusz 1: kétoldalú látogatások során tett nyilatkozatok, amelyek szimbolikus jellegük mellett lehetőséget biztosítanak a különböző nézetek, és az eltérő érdekek megvitatására, így strukturálják a nemzetközi kapcsolatokat. Mediatizált jellegük miatt lehetőséget biztosítanak a biztonságiasító szereplőknek arra, hogy a nyilvánosság előtt megnyilvánuljanak az eseményekkel kapcsolatban, tehát platformot jelentenek a politikai diskurzusok számára (N = 92).

Korpusz 2: Intézményi források

A második korpuszt az olasz parlament Képviselőházában (*Camera dei Deputati*) és Szenátusában (*Senato della Repubblica*) 2011–2021 között elhangzott beszédekből építettem, mivel ez a legnyilvánosabb elérhető fórum, ahol a politikai döntéshozók az alkalmazni kívánt politikáikat vitatják meg (N = 30).

A kutatásom problémaközpontú volt, azaz a diskurzuselemzés során azt vizsgáltam, hogy 2011 és 2021 között a biztonság mely szektoraiban és milyen módon jelent meg a biztonságiasítás. Az elfogadott szakirodalom szerint szövegtankönyv alapú elemzésre mind kvantitatív, mind kvalitatív, szoftveres, kutató által felügyelt módszer alkalmazható (Franzosi, 2018, Kutter, 2018).

Az elemzéshez a QRS International által gyártott NVivo 12 szoftvert használtam, ami kvalitatív és vegyes módszertanú kutatások végrehajtását támogatja. A szoftver strukturálatlan szöveg, audió, videó és kép formátumú adat elemzésére alkalmazható, beleértve interjúkat, fókuszcsoportokat, közvéleménykutatásokat, közösségi médiát és tudományos folyóiratcikkeket is. Az NVivo szoftvert az adatok rendszerezésére, kódolásra, majd az adatvizualizációra és az eredmények megjelenítésére használtam. A szoftver lehetővé tette a szövegelemzést (szó alapú keresés, gyakoriság és kollokációvizsgálat), a személyhez és a fő annotációként használt politikai hovatartozáshoz kötődő kódolási mátrixok kialakítását, a hierarchikus gráfok szerkesztését, valamint esetek (miniszterek) és kódok összehasonlítását. Az épített korpuszok eltérő jellege miatt – szövegek hossza, annak *célközönsége*, a beszédaktusok körülményei – a vizsgálat vázát ugyanazok a kérdések adják, de a korpuszonkénti vizsgálatok mélysége eltérő.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Hivatalos látogatások során elhangzott beszédek

A vizsgált évtizedben a védelmi miniszterek nyilatkozatai az együttműködésre és a stabilizációra koncentráltak. A hangsúly egyértelműen a bilaterális együttműködésre került, az ENSZ líbiai tevékenységét csupán két alkalommal említették, az Európai Uniót pedig egyszer sem. Az idő nem változtatott a fő pontokon, Olaszország legfontosabb feladatai Líbiában – és Líbia kapcsán – az ország stabilizációja és a líbiai kapacitásépítés támogatása maradt végig. A kapacitásépítés leggyakrabban a líbiai fegyveres erők (parti őrség, rendőrség, általános haderő, katonai orvosok) képzését jelentette, az intézményi kapacitásépítés ehhez képest másodlagos volt.

Ellentétben a védelmi miniszterekkel, akik a nemzetközi intézmények kapcsán az ENSZ és szakosított szerveinek támogatását és bevonódását emelték ki (minimálisan), a belügyminisztereknél a hangsúly az EU-ra került, az ENSZ-család pedig ehhez képest háttérbe szorult. A belügyminiszterek szövegeit és kódolási mátrixait vizsgálva megállapítható, hogy az Európai Uniót erősen kötik a migrációs probléma kezeléséhez, elsősorban a pénzügyi alapokból való támogatás, illetve a probléma kezelésében való nagyobb szerepvállalás terén. Az EU-t egy külső – uniós szempontból harmadik – ország irányába közvetve támogató, pozitív szereplőként jelenítik meg, a parlamenti kom-

munikációt (lásd később) jellemző cserbenhagyottság nem jelenik meg ezen a nemzetközinek tekinthető szintéren.

Az olasz Líbia-politika általános megkésettsége ebben a korpuszban is megjelenik: a líbiai konfliktus nemzetközi jellegéről csak 2018-ban kezdtek el beszélni a belügyminiszterek, pedig ez már 2014-től kezdve folyamatosan erősödött. A konfliktus nemzetköziesedésével kapcsolatban konzekvensen azt elutasító nyilatkozatokat tettek. Olaszország Líbiával kapcsolatos feladataiban itt is meghatározó volt a stabilizáció, a demokratikus fejlődési pályára állítás, az embercsempészet elleni küzdelem, ezeket követően a líbiai fegyveres erők kiképzése és a terrorizmus elleni fellépés, ami már részlegesen fedi a védelmi miniszterek hatáskörét. A védelmi miniszterekhez képest új, de nem hangsúlyos elemként megjelent a Líbiával való gazdasági együttműködés is. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok fellendüléséről szóló kommunikáció elsősorban az első Conte-kormány belügyminiszterét, Luciana Lamorgesét jellemezte, az összes többi miniszter (miniszterelnök, külügy-, belügy- és védelmi miniszter) a líbiai gazdaság fejlesztésére koncentrált.

A külügyminiszterek bilaterális találkozókra tett nyilatkozatainak közös visszatérő eleme volt a stabilizáció, a pacifikáció témakörének kihangsúlyozása. Érdekeség, hogy a líbiai biztonsági helyzet javítása a védelmi miniszterek nyilatkozataiban nem jelent meg, míg a külügyminiszterek kommunikációjának általános eleme volt. A vizsgált miniszterek közül a külügyminisztereknél jelent meg leginkább a gazdaság témaköre. Bár ez összhangban van azzal, hogy a külgazdasági feladatok a külügyminiszter hatáskörébe tartoznak, ezek a nyilatkozatok döntő részben nem az olasz–líbiai gazdasági kapcsolatokra utaltak, hanem Líbia gazdasági helyzetének javítására. Az energetikai kapcsolatok, amelyek a két ország gazdasági kapcsolatainak gazdaságbiztonsági szempontból a legfontosabb részét adják, szinte egyáltalán nem jelennek meg a kommunikációban. A két ország közti gazdasági kapcsolatok kisebb részben jelentek csak meg, ezek a nyilatkozatok az időről időre megrendezett olasz–líbiai gazdasági/üzleti fórumra utaltak. A proxysodott konfliktus kevésbé képezte a kétoldalú nyilatkozatok tárgyát, inkább a katonai megoldás elutasítása és a diplomáciai megoldás előnyben részesítése kapcsán jelent meg 2018-tól kezdve.

A nemzetközi szervezetek közül a külügyminiszterek – hasonlóan a védelmi miniszterekhez – az ENSZ és a hozzá kötődő szervek, intézmények (pl. Líbia-megbízott) szerepét hangsúlyozták inkább, míg az Európai Unió háttérbe szorult.

A miniszterelnökök nyilatkozataikban egyértelműen a stabilizáció és a demokratikus átmenet elősegítése mellett foglaltak állást, ezután a migráció kezeléséhez – elsősorban annak megelőzéséhez – kapcsolódó feladatok következtek. A terrorizmus és az embercsempészek elleni fellépés a külügyminiszterekhez képest is háttérbe szorult.

Az egyéb területeken való együttműködés (egészségügy, kulturális együttműködés) kizárólag a miniszterelnökök kommunikációjában jelent meg, de itt is csak háttérelemként. Az egészségügyi együttműködés elsősorban a biztonság katonai szektorához kapcsolódott (a líbiai civil és harctéri orvosok képzése, a miszrátai kórház működtetése), a Covid-19-járvány semmilyen formában nem jelent meg a beszédekben.

PARLAMENTI MEGHALLGATÁSOK

Belügyminiszterek

A vizsgált nyolc olasz kormány közül háromnak volt szakértő (*tecnico*) belügyminisztere (a Monti-kormányban Cancellieri, a második Conte-kormányban és a Draghi-kormányban Lamorgese), négynek jobboldali/jobbközép (a Berlusconi-kormányban Maroni, az első Conte-kormányban Salvini, a Letta- és a Renzi-kormányban Alfano) és csupán egynek balközép (a Gentiloni-kormányban Minniti). A belügyminiszterek általánosságban kevésbé foglalkoztak a líbiai konfliktus aktuális helyzetével, kommunikációjuk egyértelműen annak társadalmi biztonságához köthető (migrációs) vetületét fedte le, viszont a helyzetértékelésükben visszatérő elem volt a Líbiától délre található országok irányába való kitekintés, szintén a biztonság társadalmi szektorában jelentkező kihívások, fenyegetések kapcsán.

2011–2012-ben jelent meg Roberto Maroni belügyminiszteri kommunikációjában, hogy Olaszország nem rendelkezik kellő információval a líbiai helyzetről, ellentétben – az emiatt könnyebben kezelhető – Tunézia és Egyiptom esetével (Ministero dell’Interno, 2011a). A Monti-kormány belügyminisztere elismerte, hogy követik a fejleményeket, de a felemelkedőfélben levő líbiai központokkal nincsen kapcsolatuk (Ministero dell’Interno, 2012a). A 2011 és 2013 eleje közötti belügyminiszteri diskurzusban ebből a szempontból ugyanaz a lemaradás/passzivitás tükröződött, ami az egész olasz Líbia-politikát jellemezte ebben az időszakban. Utána a líbiai helyzet ismertetése jellemzően a külügyminiszteri meghallgatásoknak képezte részét, ahol viszont a hangsúly inkább Olaszország nemzetközileg is elismert líbiai súlyára és befolyására került.

A Líbiával kapcsolatos olasz álláspontban bekövetkező fontos változás volt, hogy a konfliktus elején Roberto Maroni még arról beszélt, hogy a nemzetközi közösségnek nem feltétlenül a – líbiai környezetben bonyolulttan bevezethető – nyugati demokráciákra hajazó modellt kell elősegíteni, a lényeg az, hogy egy Olaszországgal, Európával és a nyugati közösséggel szemben nem elleneséges új rezsim alakuljon ki (Ministero dell’Interno, 2011a). Maroni után a többi belügyminiszternél a líbiai stabilizáció fontossága már együtt járt a demok-

ratikus fejlődés előmozdításával, ami egyébként a Líbiával kapcsolatos olasz diskurzus egészének visszatérő eleme maradt egészen napjainkig.

Az Európai Unió kapcsán a külügyi szereplőként való fellépés, a bárminek-mű beavatkozás gondolatköre marginális maradt az előző korpuszhoz (nyilatkozatok) hasonlóan, az EU továbbra is a migrációs és a menekültkérdés kapcsán került szóba. Maroni kihangsúlyozta, hogy a Líbiában és Észak-Afrikában kialakuló új rezsimek jellemzői az EU fellépésétől, vagy annak hiányától függenek, de rajta kívül csak Minniti említette az EU részéről a *stratégiai beavatkozás* szükségességét – mélyebb definíció nélkül (Governo Italiano, 2017). Egészen a második Conte-kormányig többet hivatkoztak a belügyminiszterek az EU-n belüli szolidaritás, támogatás hiányára, mint annak meglétére, Lamorgese alatt fordult meg ez a trend. A legélesebb kritikákat a Renzi-kormány belügyminisztere, Angelino Alfano fogalmazta meg, elsősorban a földközi-tengeri mentési munkálatok és az uniós műveletek kapcsán. Kiemelendő, hogy a Renzi-kormány alatt töltötte be Olaszország az Európai Unió soros elnöki tisztségét. Az uniós migrációs politikát az olasz érdekek szerint módosítani kívánó javaslatok nem jelentek meg a vizsgált beszédekben, annak ellenére, hogy a soros elnökség kiemelt témája volt a migrációs probléma közösségi szintre emelése. Bár a vizsgált időszakban egyértelműen az első Conte-kormány volt a legkonfrontatívabb az Unióval szemben, a belügyminiszteri kommunikációban a többi kormányhoz képest nem volt kiemelkedő, hiszen a Renzi-kormány kritikussabb volt az Unióval, és a Gentiloni-kormány is nagyjából az első Conte-kormánnyal volt egy szinten.

A határok kérdésével – elsősorban a határellenőrzéssel, valamint ehhez köztödően a líbiai államterület központi ellenőrzésével – egyaránt foglalkoztak a védelmi, a külügy- és a belügyminiszterek is, viszont a határok hollétének a kérdését a belügyminiszterek elemezték a legtöbbit. Általános jellemző volt a Líbiával kapcsolatos diskurzusban az olasz és az európai határok összemosása, az olasz nemzeti határok háttérbe szorultak és előtérbe került Európa határainak kérdésköre, ehhez kapcsolódóan visszatérő elemmé vált az olasz és az európai érdekek egybemosása. Alfano még Lampedusára hivatkozott egész Európa határaiként, hozzá képest a koncepció Minnitinél kitágult és Líbia déli határait határozta meg egész Európa déli határaiként (Governo Italiano, 2017). Bár Alfano földrajzilag nem tágította Európa határait, a határok kérdését a jövőnek nevezve Európa jövőbeli felemelkedésének vagy bukásának zálogaként jelenítette meg. Az olasz/uniós határok kérdésköréhez szorosan társítható az externalizáció szükségessége, ami egyrészt az uniós műveletek kapcsán, másrészt pedig az olasz haderő bilaterális tevékenysége kapcsán is végigkíséri a belügyminiszteri kommunikációt, az olasz Líbia-politika egyik legstabilabb pilléréként. A líbiai határellenőrzés (déli) az olasz nemzetbiztonság záloga a terrorizmus és az embercsempészet elleni fellépés miatt is.

A nemzeti és nemzetközi érdekek összeütközése kapcsán sajátos álláspont volt megfigyelhető a vizsgálat során. Elismerve a nemzeti érdekek és az ezek alapján való cselekvés legitimitását, Minniti a nemzeti és a nemzetközi érdekek közötti egyensúly megtalálását és megtartását tartotta fontosnak (Governo Italiano, 2017). Kiemelendő, hogy amikor az olasz és az uniós érdekeket együtt említették, azok mindig szinergiában voltak egymással, ezzel mentek szembe más országok nemzeti érdekeivel (amik ezen logika alapján a nemzetközi közösség közös érdekeibe nem tartoznak bele). Egyik miniszter sem részletezte, hogy mely országok nemzeti érdekei ellentétesek az olasz érdekekkel, az összes beszédet figyelembe véve a leggyakrabban megjelenő Franciaország is csupán utalásszinten jelent meg.

Bár a belügyminisztérium felelősségének kérdése nem képezte visszatérő részét a belügyminiszteri beszámolóknak (csak Cancellierinél és Minnitinél jelent meg), érdemes megemlíteni, hogy amíg Cancellieri arra hivatkozott, hogy ő szakértő, nem politikus, és a parlament és a politikusok felelősségét hangsúlyozta, Minniti a saját személyes felelősségét emelte ki (Ministero dell'Interno, 2012b, Ministero dell'Interno 2017).

A migráció és a terrorizmus összefonódása egyik politikusnál sem volt visszatérő elem, ellentétben – a biztonság társadalmi szektorába sorolható – embercsempész hálózatok elleni fellépéssel, ami a belügyminiszteri diskurzusok legfontosabb közös része volt, konzekvensen együtt járt a stabilizáció szükségességével (stabilizáció, mint az embercsempész hálózatok ellehetetlenítésének előfeltétele), és a Líbiából való déli irányú kitekintéssel. A Száhellel és a szubszaharai térséggel való együttműködés volt a legjellemzőbb földrajzi iránya az olasz feladatszabásnak, a Líbián belüli kelet–nyugati kiegyezés hangsúlyozása csak Minninit jellemezte.

A migrációs kérdés gazdasági vetületeivel a vizsgált meghallgatásokon nem foglalkoztak rendszeresen a belügyminiszterek, a beszédeket összevetve a tengeri úton illegálisan Olaszországba érkezők statisztikáival, az látszik, hogy amikor csúcson volt az érkezők száma, az érkezők jelentette gazdasági terhek csupán érintőlegesen jelentek meg (egy alkalommal, Minniti alatt) a korpuszban. A kérdéssel legmélyebben a Monti-kormány belügyminisztere (Cancellieri) foglalkozott, amikor még a későbbiekhez viszonyítva sokkal kevesebben érkeztek Olaszországba, Minniti után pedig csak Matteo Salvini említette (egyszer) a migráció jelentette gazdasági terheket. Ekkorra az érkezők száma – köszönhetően a Minniti-féle Líbia-politikának – meredeken lecsökkent, a migrációs kérdés gazdasági vonatkozása azonban Salvini számára a szavazatok szempontjából kiemelt téma volt, így ez inkább a pártpolitikai, mint az objektív valóságot tükrözte. A gazdasági vonatkozásokhoz kapcsolható az emberkereskedelem mint üzlet jelentette diszkurzív elem, amely Matteo Salvini belügyminiszterségének egyik kiemelt témája volt, a parlamenti meghallgatásaiban

azonban nem erre helyezte a legnagyobb hangsúlyt. Rajta kívül az emberkereskedelmet üzleti aspektusból csak Luciana Lamorgese említette a Draghi-kormány alatt, vélelmezhetően azért, mert előtte Salvini az olasz közbeszéd részévé emelte.

Érdekesség, hogy a humanitárius szempontok kapcsán kétszer is megjelent a hidegháborús Németország analógiája: 2011-ben a jobbközép kormány jobboldali belügyminisztere (Roberto Maroni) a berlini fal leomlásához hasonlította a líbiai és tunéziai tüntetések következtében meginduló menekülthullámokat, később pedig a balközép Letta-kormány jobbközép belügyminisztere (Angelino Alfano) Lampedusát a harmadik évezred Checkpoint Charlie-jához hasonlította (Ministero dell'Interno, 2013).

A politikai pártok által képviselt értékeket figyelembe véve meglepő, hogy a Liga belügyminiszterei (Maroni 2011-ben, és Salvini 2018–2019-ben) arányaiban jóval nagyobb hangsúlyt fektettek parlamenti diskurzusaikban a humanitárius-emberi jogi vonatkozásokra, mint a balközép kormányok belügyminiszterei, Salvini és Maroni a legnagyobb problémának a humanitárius vészhelyzetet tartotta. Az olasz nemzeti érdekekre és nemzetbiztonságra való hivatkozás legjelentősebben a Demokrata Párti Minnitinél (Gentiloni-kormány) jelent meg.

Összességében Marco Minniti beszédei foglalkoztak a Líbia-politika legtöbb aspektusával, több olyan elem volt, amit ő emelt be a diskurzusba és az őt követő miniszterek már reflektáltak ezekre a témákra: az NGO-k tevékenysége, Líbia stabilizációja,¹ a térség gazdasági eszközökkel történő fejlesztése, az ENSZ és szakosított szerveinek támogatása, katonai eszközök és fegyverek szállítása a líbiai állami szervezeteknek, a líbiai erők képzése.

Védelmi miniszterek

A vizsgált nyolc olasz kormányból négynek volt Demokrata Párti védelmi minisztere (Renzinél és Gentiloninál Roberta Pinotti, a második Conte-, illetve a Draghi-kormányban Lorenzo Guerini), egynek jobbközép politikus (a Berlusconi-kormányban Ignazio La Russa), egy kormánynak az 5 Csillag Mozgalom (az első Conte-kormányban Eisabetta Trenta), egynek egy liberális-centrista párt (a Letta-kormányban Mario Mauro) adott védelmi minisztert, a Monti-kormány védelmi minisztere pedig szakértő volt. Líbia kapcsán a legfontosabb feladatok a diskurzuselemzés alapján: a líbiai biztonsági erők (első-sorban a parti őrség) kiképzése, a stabilizáció, a terrorizmus elleni fellépés és az emberkereskedelem/szervezett bűnözés elleni fellépés.

A védelmi miniszterek parlamenti meghallgatásaik során a líbiai helyzetet a 2011-es beavatkozás után – a belügyminisztereknél – szélesebb kontextusban, a mediterrán térség komplex kapcsolat- és kihívásrendszerének részeként

elemezték, ami inkább egyfajta stratégiai megközelítésre utal. Líbia kiterjesztéséhez kapcsolható a határok kérdésköre: az Európa határa kérdéskörrel a belügyminiszterekhez képest a védelmi miniszterek kevesebbet foglalkoztak, viszont ebben a korpuszban is megjelent a határok kitolása: Guerini szerint a Száhel Európa és a NATO (!) déli határa (Governo Italiano, 2021a), ezzel Minnitihez képest is kitágította a területet és rövid időre visszahozta a NATO-t a diskurzusba. A száheli problémák húzódnak fel északra, egészen Líbiáig, ez igazolja a Líbiától délre fekvő területeken az olasz katonai jelenlét szükségességét.

Az Európai Unióval kapcsolatos diskurzus központi elemei a Líbiában (EUBAM Libya) és a Földközi-tengeren futó uniós műveletek (EUNAVFOR MED Sophia, Irini, stb.) voltak, azonban az az Unióval kapcsolatos „elégedetlenség”, ami a belügyminiszteri diskurzusokban fellelhető volt, a védelmi minisztereket nem jellemezte. A vizsgált időszakban csak Mario Mauro (Letta-kormány) és az első Conte-kormány védelmi minisztere, Elisabetta Trenta hangsúlyozta az Unió kapcsán a szolidaritás/támogatás hiányát, illetve a vitás kérdéseket, mindketten a tengeri műveletek során kimentett migránsok Olaszországba szállítása miatt kifogásolták a többi uniós tagállam szolidaritásának hiányát. Ez a diskurzus egybevág azzal, hogy a vizsgált kormányok közül Letta alatt kezdett az európai szolidaritás – és annak hiányának – kérdése erősödni (humanitárius katasztrófák a Földközi-tengeren), és az első Conte-kormány volt a legkonfrontatívabb külpolitikája, amelynek egyik fő célpontja az EU volt. Trenta foglalkozott beszédeiben a legtöbbet a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU, NATO) líbiai szerepvállalásával annak ellenére, hogy az első Conte-kormány volt az, amelyik kilépve az olasz kül- és biztonságpolitika hagyományos multilateralista fókuszából a bilaterális kapcsolatokat helyezte előtérbe.

Az EU mint (Líbiában/a mediterrán térségben aktív) külpolitikai szereplő a védelmi miniszterek meghallgatásainak sem volt hangsúlyos eleme. Bár a közös kül- és biztonságpolitikához tartoznak a Földközi-tenger térségében futó műveletek, ezek kapcsán inkább a konkrét feladatok jelentek meg, mintsem tágabb keretben történő értékelésük. A Draghi-kormány alatt esett szó leginkább az EU külpolitikai jellegű szerepvállalásáról, egyrészt az Irini, mint az EU legerősebb líbiai „eszköze”-gondolat beemelésével, másrészt pedig az Unió gazdaságfejlesztési célú fellépésével. Guerini szerint az EU-nak többet kell tennie a térség gazdasági fejlesztéséért, hogy beindítsa a fejlődést, amivel az európai biztonságot is megerősíti. A katonai eszközökkel történő kapacitásépítés a puha külpolitikai eszközökkel történő intézményi kapacitásépítés előfeltétele, így a(z olasz) líbiai katonai jelenlétet Guerini lényegében minden stabilizációs erőfeszítés kiindulópontjaként határozta meg (Ministero della Difesa, 2021). Az ENSZ – az előző korpusz eredményeihez hasonlóan – a líbiai stabi-

lizáció és pacifikáció szempontjából a legfontosabb nemzetközi szervezet, míg a NATO a 2011-es beavatkozás után líbiai vonatkozású tevékenysége kapcsán nem került szóba.

A humanitárius vonatkozású diszkurzív elemek a 2011-es katonai intervenció idején voltak a leggyakoribbak (a jobb-közép Ignazio La Russa a védelmi miniszter), utána még a Letta-kormány alatt merültek fel többször, összefüggésben azzal, hogy a tengeren érkezők tragédiái (pl. Lampedusa) az olasz közvéleményből erős szolidaritást váltottak ki. A Demokrata Párt és az M5S által delegált védelmi miniszterek beszédeiben a humanitárius kapcsolódású témák háttérbe szorultak. Ez nem felel meg a klasszikus politikai jobb-bal csoportosításban a pártok által képviselt értékeknek, viszont megegyezik a belügyminiszteri korpusz vizsgálati eredményeivel.

A jövő Líbiája kapcsán változott az olasz elképzelés, míg a Monti-kormány védelmi minisztere a líbiaiak felelősségére koncentrált a jövő Líbiájának építése kapcsán, később ez már nem jelent meg a beszédekben, a hangsúly Olaszország felelősségére (saját nemzeti érdekeinek és biztonságának biztosítása miatt), valamint a nemzetközi közösségre került. Di Paolához képest a Renzi-kormány védelmi minisztere, Roberta Pinotti a műveletek kapcsán már arra hivatkozott, hogy ha a nemzetközi közösség nem avatkozik be (időben), a veszélyekből fenyegetések, majd konfliktusok lesznek, amelyek a migrációt növelik (Ministero della Difesa, 2014), így Pinotti általánosságban kötötte össze a nemzetközi beavatkozást és a migrációt.

Bár a diskurzusokban megjelenő bilaterális és uniós műveletek feladatkörének döntő része a migrációs probléma kezeléséhez – így a társadalmi biztonsághoz – kapcsolódik, a műveletek kapcsán az egyéb, a biztonság gazdasági szektorához kötődő olasz érdekek védelme (szabad kereskedelmi és hajózási útvonalak, import-export, energiabiztonság) nagyobb hangsúlyt kapott a belügyminiszterekhez képest. Míg az olasz érdekekhez a belügyminiszterek egyértelműen a társadalmi biztonság irányából közelítettek, a védelmi miniszterek egy részénél keveredett a biztonság katonai szektora (elsősorban a terrorista fenyegetés) és a gazdasági szektor. A biztonság gazdasági szektorával a Demokrata Párti védelmi miniszterek egy említés kivételével (Renzi-kormány) csak 2018 után foglalkoztak a vizsgált beszédekben, az M5S minisztere náluk felületesebben, csupán említésszinten foglalkozott Líbia kapcsán az energia-biztonsággal, a szakértő miniszter és a PdL védelmi minisztere pedig csak a katonai biztonság körébe tartozó témákkal foglalkozott. A biztonság gazdasági szektorával való foglalkozás összességében tehát nem mutat pártpolitikai mintát, inkább kormányokhoz köthető, jelentőség szempontjából csökkenő sorrendben a második Conte-kormány, az első Conte-kormány, és a Renzi-kormány védelmi miniszterei emelték be a diskurzusba.

A földközi-tengeri járőrözés és az ehhez kapcsolódó mentési munkálatok hangsúlyozása a három nagykoalíciós, balközép vezetésű kormány (Letta-,

Renzi-, Gentiloni-) védelmi minisztereit jellemezte, valamint a 2018-as parlamenti választásokat követően megalakult első Conte-kormányt. Kiemelendő, hogy a diskurzusban az éles váltás nem a balközép kormányok és a Conte-kormány között van, hanem a Letta–Renzi és a Gentiloni–Conte kormányok között: ugyanis míg a Letta és a Renzi-kormányok alatt az olasz haderő által végzett mentési munkálatok voltak a középpontban, Gentiloni és az első Conte-kormány alatt a hangsúly a líbiai biztonsági szervek által végzett mentési munkálatokra került.

A nemzeti és a nemzetközi biztonság és érdekek legtöbbször egymással szinergiában jelentek meg a diskurzusokban, de a Letta-kormány alatt ezek ellentéte is megjelent. Az Európai Unió mint egy sikeres politikai projekt politikai jellegű ellentmondásba keveredett azzal, hogy a közös külső határainak védelmét a nemzetállamokra bízta.

A líbiai konfliktusban részt vevő külső szereplőkkel az első Conte-kormány kezdett el foglalkozni, majd ez megjelent a második Conte-kormány és a Draghi-kormány védelmi miniszterének kommunikációjában is. A szponzorállamok közül csak Franciaország került szóba az első Conte-kormány alatt, meglehetősen kritikus hangnemben, ez beleilleszkedik az akkori olasz–francia kapcsolatok feszült dinamikájába. A második Conte-kormány alatt megjelent a török beavatkozás kérdése, viszont ennek az olasz nemzeti érdekekre gyakorolt fenyegető hatásáról nem beszélt Guerini. A Draghi-kormány alatt már a mediterrán térségen belüli kínai és orosz térnyerésre került a hangsúly, ekkor a líbiai stabilizáció – mint az olasz nemzeti érdekek biztosításának kulcsa – fő gátja Oroszország Líbia-politikája lett (Ministero della Difesa, 2019, 2020; Governo Italiano 2019, 2021a). A proxyháborúval kapcsolatos diskurzus tehát 2018 óta a védelmi miniszterek kommunikációjának tárgyát képezi, azonban a kommunikált elemek kormányról kormányra változnak, nincs ezen a téren olyan jellegű konzisztencia, mint például a Líbiával kapcsolatos fő feladatok, vagy a teljes líbiai konfliktus katonai megoldásának elutasítása kapcsán. A líbiai konfliktus belső, polgárháborús dimenziójával (a milíciák egymás elleni harca) több miniszter foglalkozott, mint a külső dimenzióval, ez azonban időben elsősorban a 2018 előtti időszakot jellemezte. Egyedül az első Conte-kormány védelmi minisztere (Trenta) beszélt a polgárháborús és a proxyháborús jellemzőkről egyszerre, előtte a polgárháborús jelleg, Trenta után pedig a proxyháborús jelleg kihangsúlyozása dominált.

A Covid-19-járvány a védelmi miniszteri diskurzusba később került be, mint a belügyminiszterekébe: utóbbiak közül már az első Conte-kormány minisztere a Covid jelentette problémákkal foglalkozott (elsősorban a tengeri úton érkezők karanténkötelezettsége miatt), a védelmi minisztereknél a Covid – az amúgy is komplex mediterrán biztonsági környezetet tovább súlyosbító tényezőként – csak a Draghi-kormánynál jelent meg.

Külügyminiszterek

A vizsgált miniszterek közül a külügyminiszterek pártpolitikai összetétele volt a legváltozatosabb: két kormányban volt szakértő külügyminiszter (Montinál Terzi, az első Conte-kormányban Milanese), kettőben az 5 Csillag Mozgalom adott külügyminisztert (a második Conte és a Draghi-kormányánál Di Maio), két kormányban jobbközép (a Berlusconi-kormányban a PdL-es Frattini, a Gentiloni-kormányban az NCD-s Alfano), kettőben balközép (a Letta-kormányban a +Europás Bonino, a Renzi-kormányban a Demokrata Párti Mogherini és Gentiloni) külügyminiszter volt.

Szakértői és tudományos körökben elterjedt vélemény, hogy Olaszország megkésve reagált a líbiai válságra. Ez a Berlusconi-kormány kommunikációjában egyáltalán nem jelent meg, olasz részről a válság elsődleges kezelője, Franco Frattini külügyminiszter a gyors reakciókat hangsúlyozta visszatérő jelleggel az ENSZ, és a NATO fellépéséhez adott olasz hozzájárulás kapcsán is. Ehhez a fontos szerephez képest sokkal visszafogottabb az, amit a Berlusconi-kormány külügy- és védelmi minisztere sikerként értékelt: mind La Russa, mind Frattini elsődleges sikerként azt határozta meg, hogy sikerült a katonai beavatkozást a NATO égisze alá vonni.

A moralitás kérdése csak a külügyminisztereknél jelent meg, legerősebben a 2011-es beavatkozás kapcsán képezte a diskurzus tárgyát. Frattini 2011 tavaszi beszédében felmerült a neokolonializmus mint a beavatkozást hátráltató szociokulturális tényező, ezt a 'problémát' végül a líbiai CNT kérése oldotta fel arra hivatkozva, hogy Olaszországnak morális kötelezettsége segíteni Líbiának (Governo Italiano, 2021b). Végül az új líbiai vezetők kérése lett az a visszatérő elem, amellyel Frattini a beavatkozásban való részvételt indokolta, ezzel párhuzamosan elutasította azokat a felvetéseket, hogy Olaszország az Egyesült Államok nyomására változtatott a magatartásán. Már ekkor hangsúlyos elemként jelent meg, hogy Olaszország mindaddig elutasította a katonai beavatkozás szükségességét, amíg az új líbiai vezető nem hatott az ország lelkiismeretére. Fontos kiemelni, hogy míg a fentiek alapján a beavatkozással kapcsolatos külügyminiszteri diskurzus értékalapú volt, a külpolitikai magatartást alapvetően érdekek vezérelték. Az érdekalapú beavatkozás csak Frattini későbbi beszédében jelent meg, amikor elismerte, hogy ha Olaszország nem csatlakozik az intervencióhoz, a mediterrán térségben pária állammá vált volna, ez könnyen az energetikai szerződések megszüntetéséhez és az olasz vállalatok jelentős veszteségeihez vezethetett volna, ezzel a beavatkozást a morális kötelezettség mellett a biztonság gazdasági szektorához kötötte.

A külügyminiszteri kommunikációkban jelent meg visszatérő jelleggel a líbiai helyzet kezelésében betöltött vezető szerep képe. Ez egészen a 2018-as választások után megalakuló első Conte-kormányig minden egyes külügy-

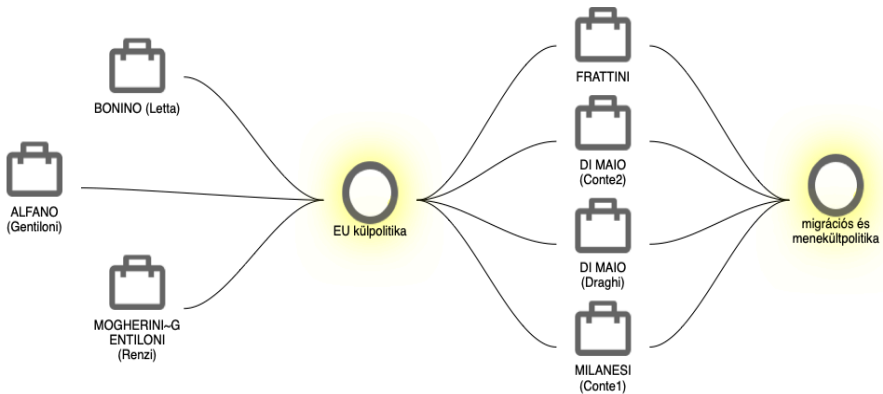
miniszternél megjelent, utána azonban eltűnt. A statisztikák ettől eltérő képet mutatnak, elsősorban a gazdaság biztonsági szektorában mutatkozik meg az olasz befolyás csökkenése, így a kommunikáció és a valóság más-más síkon mozgott 2011–2018 között. A válság kezelésében betöltött szerepben Frattini Olaszországot a nagy nemzetközi partnerekkel egy szintre pozicionálta, úgy értékelte, hogy nincs olyan ország, amely bilaterálisan Olaszországnál többet segített volna az arab tavasz eseményei során Líbiának, ez belpolitikai célokat szolgáló, némileg torz valóságértelmezésként fogható fel. Terzi szerint egyértelmű, hogy Olaszország Líbia első számú partnere. Bonino szerint politikai és morális kötelezettség, hogy az ország vezető szerepet vállaljon Líbiában, hiszen míg más országoknak máshol van több a tapasztalata, Olaszországnak Líbiában. A Renzi-kormány két külügyminisztere (Federica Mogherini, majd Paolo Gentiloni) Líbiát mint az Olaszországhoz politikailag és földrajzilag is legközelebbi kihívásként jelenítette meg, és arra hivatkoztak, hogy a többi nemzetközi szereplő számára Olaszország referenciapontot képez. Gentiloni szerint a stabilizációs erőfeszítéseket Olaszország koordinálta, ezt mindenki elismeri, nem csak a földrajzi közelség miatt, hanem azért is, mert jó minőségű az olasz haderő és jó politikai-diplomáciai kapcsolatokkal rendelkezik. Gentiloni ezzel egyébként minden külügyminiszternek – egyben saját magának is – ellentmondott, hiszen a külügyminiszteri diskurzus egyik pillére a stabilizációs törekvések ENSZ általi összefogása és az ENSZ olasz támogatása volt. Ugyanezt a kommunikációs sémát folytatta Alfano is, aki szerint Olaszország főszereplő a líbiai stabilizációban és a líbiai emberi jogok érvényesítésében.

A vezető szerep hangsúlyozásához a megosztott felelősség eleme társult, de a külügyminiszterek eltérő szereplők közt osztották fel a líbiai helyzet kezelésének (jellemzően a stabilizációnak) a felelősségét: Terzi csak „más országok” felelősségéről (MAE, 2012), a Renzi-kormány a nemzetközi közösség és a líbiaiak felelősségéről beszélt, de közvetve megjelent az EU külpolitikai felelőssége is (pl. Frattini, Milanese és Di Maio beszédeiben, lásd később). 2018 után éles váltás következett be, az első Conte-kormány külügyminiszterének már azt kellett részleteznie, hogy Olaszország miért nincs elszigetelve Líbiában, később Di Maio – a történelmi kapcsolatok hangsúlyozása mellett – elismerte, hogy Olaszország önerőből nem tudta elérni egy részclélját (a bengázi konzulátus exequatur-jának megszerzése), ahhoz a multilaterális fórumok súlya kellett (MAE, 2021).

Líbia kapcsán a külügyminiszteri diskurzus a stabilizáció körül forgott. Kivétel nélkül minden külügyminiszternél egységes álláspontként jelent meg, hogy a stabilizációs törekvéseket az ENSZ-nek kell(ene) összefogni, koordinálni, ennek a folyamatnak a támogatása Olaszország számára a teljes mediterrán régiót érintő nemzetbiztonsági érdek. Az egyéb, az olasz nemzeti biz-

tenség szempontjából meghatározó nemzetközi szereplők (NATO, EU) Líbiával kapcsolatos szerepvállalására vonatkozó elképzelésekben jelentős változás következett be. Frattini még szánt szerepet a NATO-nak a beavatkozás után, ez azonban már nála is csak maximum az ENSZ-nek, mint az újjáépítés koordinátorának nyújtott támogató szerepben testesülhetett volna meg. Frattini a líbiai erők kiképzését is csak az ENSZ vonatkozásában említette, később ez már sokkal inkább nemzeti érdekként jelent meg. A NATO Líbiával kapcsolatos feladatai Frattininél jelentek meg utoljára, akkor sem képezte ismét a kommunikáció tárgyát, amikor felmerült, hogy a NATO részt vesz a líbiai biztonsági szektor reformjában.

Frattini szerint az EU-nak kell a jövő Líbiájában az első számú politikai partnernek lenni, míg (bilaterális szinten) Olaszországnak kell az első gazdasági partnernek maradni. Az EU külpolitikai szerepvállalása – természetesen – a külügyminiszterek kommunikációjában jelent meg leginkább a teljes korpuszt figyelembe véve, azonban az ENSZ-hez és az olasz bilaterális kezdeményezésekhez képest harmadlagos szerepet töltött csak be. Összhangban a belügyminiszteri diskurzussal, az olasz Líbia-politika az uniónak a migrációs és menekültkérdés kezelésében, valamint a civil és katonai missziókon keresztül szán szerepet. A Monti-kormány kivételével mindegyik kormánynál megjelent az unió külpolitikai fellépésével – vagy annak igényével – kapcsolatos diskurzus, ezek jellemzően a kül- és biztonságpolitikai képviselővel, vagy a Külügyek Tanácsában folytatott tanácskozásra utaltak. Az EU külpolitikájával kapcsolatos diskurzus jelentős részét az uniós külpolitikai szerepvállalás, valamint az EU mint a biztonság szolgáltatója (*security provider*) eszméjének elméleti támogatása tette ki. Kifejezetten Líbia kapcsán a líbiai intézményi kapacitásépítésben, a nemzeti egységkormánnyal való gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, valamint az Irini-művelet kapcsán az embargó kiegyensúlyozott betartatásában mutatkozott meg az uniós szerepvállalás. Líbia kapcsán javaslati szinten, olasz igényként jelent meg az unió szankciós rezsimjének felülvizsgálata (a konfliktusba beavatkozó külső szereplők szankcionálására), az európai stratégiai autonómia megteremtése és az európai védelmi ipar erősítése. Az EU-s Líbia-különmegbízott kérdését először nem támogatták egyértelműen („készek vagyunk a kérdés megvitatására”), később már az lett az olasz álláspont, hogy ha nem olasz lesz az uniós különmegbízott, hiteltelenné válik a pozíció. Az EU külpolitikai szerepvállalásával foglalkozó diskurzus intenzitása hullámzó volt, a 2011-es események után minimális szinten maradt, majd 2018-tól kezdve vált ismét aktívabbá. A PD-vezette nagykoalíciós kormányok voltak azok, amelyek inkább az uniós külpolitikára fókuszáltak, mint a migrációs és menekültpolitikára.

1. ábra. A külügyminiszterek uniós kül- és bevándorláspolitikával kapcsolatos kommunikációja² (saját szerkesztés)

Az EU tevékenységével kapcsolatos kritikák (szolidaritás, támogatás nem elegendő mivolta/hiánya) az első Conte-kormánynál jelentek meg és utána kisebb mértékben megmaradtak a második Conte-kormány és a Draghi-kormány alatt is. Ez a belügyminiszteri kommunikáció irányával ellentétes, ugyanis ott a második Conte-kormányig az EU Líbiával kapcsolatos tevékenysége inkább kritikus volt, attól kezdve pedig inkább pozitív, a külügyminisztereknél a kritikák az első Conte-kormánytól kezdődtek, az uniós támogatás kihangsúlyozása egyik külügyminiszter kommunikációjának sem képezte a részét. Az első Conte-kormány erős uniós kritikája azonban a külügyminisztereknél is megmutatkozott.

A katonai konfliktus tárgyalásos eszközökkel történő megoldása (tűzszünet, katonai megoldás elutasítása, stb.) a Renzi-kormány kommunikációjában ismét³ megjelent, ekkor azonban még a líbiai helyzet belső, polgárháborús jellegére vonatkozott. A katonai konfliktus tárgyalásos eszközökkel történő megoldása a Berlusconi-, a Renzi-, illetve az első és második Conte-kormányokat jellemezte, ez megegyezik a líbiai konfliktus nemzetköziesedésének hullámaival, azonban csak a Conte-kormányok kezdtek el annak proxy jellegével foglalkozni.

A líbiai konfliktusban résztvevő külső szereplők már viszonylag hamar, a Monti-kormány alatt megjelentek a külügyminiszteri kommunikációban, igaz, ekkor még csak a szomszédos országok érintettsége került szóba. A regionális részvételre koncentráltak a Renzi-kormány külügyminiszterei is, akkor még úgy értékelték, hogy ennek intenzitása csökkenőben van. A külügyminiszteri kommunikációban ennél nagyobb mértékben csak az első Conte-kormánytól kezdve jelent meg a külső beavatkozó felek kérdése, innen kezdve azonban visszatérő elemmé vált. Kiemelendő, hogy a vizsgált időszakban egyedül a Gentiloni-kormány Líbia-politikája használt proxykat a nemzeti érdekek ér-

vényesítésére (migráció megállítása proxyn keresztül), Alfano – és az akkori Líbia-politika fő alakítója, a belügyminiszter Marco Minniti – kommunikációjában nem érintette a külső beavatkozó szereplőket. 2018-tól kezdve a külső beavatkozókra való utalás szorosan együtt járt a katonai megoldás elutasításával, a multilaterális dialógus (ENSZ-, illetve nemzetközi Líbia-konferenciák), és a stabilizáció szükségességével. A konfliktusban érintett külső szereplők közül legtöbbit Franciaországgal foglalkoztak – főként az első Conte-kormányban, amelyet a Franciaországgal való konfliktusos kapcsolatok végig jellemeztek –, kisebb mértékben megjelent Törökország, a többi szponzorállamról szponzorállami minőségükben nem beszéltek. Kiemelendő, hogy míg a franciákkal való kapcsolatokat részletesen elemezték, Törökország kapcsán nem merült fel, hogy 2020 óta jobban fenyegeti a líbiai olasz érdekeket, mint a franciák.

Az első Conte-kormány kezdett el részletesebben kommunikálni a líbiai konfliktus két fő belső szereplője (Szarrázs – Nemzeti Egységkormány, Haftar – LNA) kapcsán, annak ellenére, hogy a Haftarral való érdemi kapcsolatfelvétel korábbra, a Gentiloni-kormányhoz köthető. Az első Conte-kormánynál kialakított egyenlő távolságtartás, azaz az *equidistanza* politikáját maga Conte külügyminisztere, Milanese cáfolta meg (MAE, 2019): bár elismerte, hogy az olasz stratégia a minden érintett féllel történő tárgyaláson alapszik, kifejtette, hogy amennyiben az egyik felet Olaszország elismeri hivatalos partnerként (ez a Nemzeti Egységkormány), akkor már nem létezhet egyenlő távolság a felektől, hiszen az elismert félhez automatikusan közelebb kerülnek.

A biztonság gazdasági és társadalmi szektorában jelentkező kihívások nagyjából egyenlő súllyal jelentek meg a Líbiával kapcsolatos diskurzusban, a Magyarországot is jellemző külgazdasági fókuszú külpolitika az olasz Líbia-politikát tehát nem jellemzi. A társadalmi biztonság terén legnagyobb kihívásként említett illegális migráció kezelésével, megállításával minden külügyminiszter többit foglalkozott, mint a biztonság gazdasági szektorával, a legkevésbé gazdasági fókuszú kormányok a balközép PD vezette nagykoalíciós kormányok voltak (Letta, Renzi, Gentiloni). Az energiabiztonság diszkurzív súlya viszonylag alacsony volt, az első Conte-kormány alatt kezdett növekedni, a második Conte-kormánytól kezdve pedig meg is előzte az energetikán kívüli kereskedelmi kapcsolatokat, ez nem párhuzamos a Líbiából importált kőolaj és földgáz mennyiségének növekedésével, azonban a líbiai konfliktus erőviszonyaiban beállt változások ekkor kezdték el ismét jobban érinteni az energiahordozók kitermelését.

A miniszterek pártpolitikai hovatartozásának vizsgálatok a belügyminiszteri korpuszhoz hasonló eredmények születtek: a humanitárius vonatkozású diszkurzív elemek a baloldali, balközép külügyminiszterek (Bonino, Mogherini/Gentiloni) kommunikációjában arányaiban kevésbé jelennek meg, mint a jobbközép és a szakértő miniszterekében.

BIZTONSÁGIASÍTÁS

A biztonságiasítás jelensége csak részlegesen jelent meg a vizsgálat során, ebben szerepe van annak is, hogy a két vizsgált nagy korpusz hallgatósága/címzettjei elsősorban nem a hazai választópolgárok. A bilaterális nyilatkozatok arra szolgálnak, hogy a kétoldalú kapcsolatok aktuális hangsúlyait a (nemzetközi) nyilvánosság elé tárják, a szakbizottsági meghallgatások pedig elsődlegesen – bár nyilvánosan elérhetőek – a parlamenti képviselőknek, szenátoroknak szólnak. A biztonságiasítás fontos eleme, hogy a hatalomból kizárt állampolgárokhoz szól, akik nem rendelkeznek azokkal a rendszerint minősített információkkal, amik a végrehajtó hatalom rendelkezésére állnak, így a beszédaktuson keresztül igazolja a kivételes intézkedéseket, enélkül nem beszélhetünk sikeres biztonságiasításról, csak biztonságiasításra irányuló lépésről.

A vizsgált miniszterek mindegyike potenciális biztonságiasító szereplő, legnagyobb részt mégis a belügyminiszteri kommunikációt jellemezte a biztonságiasító elemek használata, ami elsősorban a biztonság társadalmi szektorát érintette.

A vizsgálat során három olyan, a migrációhoz kapcsolódó elemet azonosítottam, ami Líbia kapcsán a biztonságiasító diskurzus részét képezi:

1. *Bűnözés*: a tengeri úton érkező migránsok és az olasz határokon belüli bűnözés összemosása.

A migráció és a bűnözés összekapcsolása egyedül Matteo Salvini parlamenti meghallgatásait jellemezte (Ministero dell'interno, 2018a, 2018b). Salvini alatt fogadta el a parlament az új biztonsági csomagot (*decreto sicurezza*), ami a korábbi szabályokat szigorította. A szakbizottsági meghallgatásai során Salvini több alkalommal összekötötte a migrációt és a bűnözést és ezt az új intézkedések igazolására is használta, így a biztonságiasítás Waever-féle kritériumait teljesítette. A biztonsági csomag keretein belül bővítették azoknak a bűncselekményeknek a körét, amely a nemzetközi védelem megtagadását/visszavonását vonják maguk után.

2. *Terrorizmus*: Az illegálisan Olaszországba érkezők között megbúvó potenciális terroristák jelentette veszély hangsúlyozása.

A védelmi minisztereknél nem volt ilyen kapcsolat, a külügyminiszterek közül csak az első Conte-kormány külügyminisztere, Milanese kötötte össze a terrorizmust és a migrációt (MAE, 2018). Annak ellenére, hogy a belügyminiszteri diskurzusnak sem ez volt a fő vonulata, sőt Minnitinél még a migráció-terrorizmus összemosásának helytelensége jelent meg főbb mondanivalóként, Minniti, Salvini (Conte-I) és Lamorgese (Draghi-kormány) is beszélt a migrációs hullámokkal beszívargó terroristákról. Ezek a diszkurzív elemek azonban nem új, rendkívüli intézkedések igazolására voltak hivatottak, rendszerint a

már meglévő, európai ellenőrzési mechanizmusra utaltak, így nem tekintem végigvitt biztonságiasításnak, csak biztonságiasításra irányuló lépésnek.

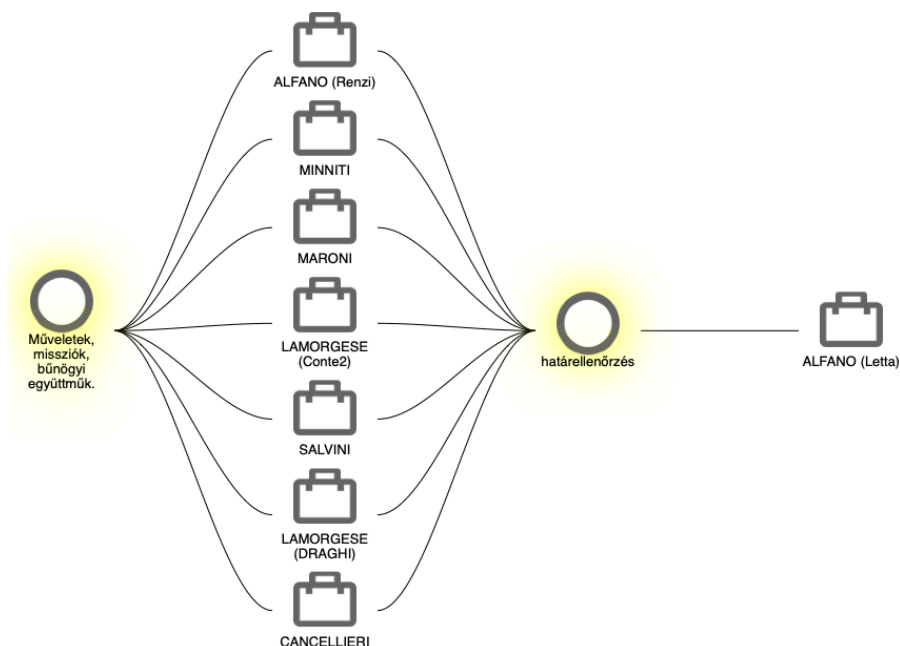
3. *Nemzetközi bűnszervezetek*: a nemzetközi bűnszervezetek és az Olaszországba irreguláris úton bejutó migránsok összekötése, erősítve a migránsok és a bűnözői tevékenység közötti kapcsolat érzékelését.

A nemzetközi bűnszervezetek, elsősorban az embercsempészek működése és az érkező migránsok jelenségének az összekapcsolása volt a leggyakoribb a három pont közül. Általánosságban a bűnszervezetek elleni fellépés, mint a migráció megállításának eszköze jelent meg a beszédekben, ami erősen kapcsolódott a bilaterális és multilaterális műveletekhez. A belföldi bűnözéssel és a terrorizmussal szemben a nemzetközi bűnszervezetek elleni fellépést nem lehet miniszteri portfólióhoz kötni, egyaránt jellemezte a belügy-, a külügy-, és a védelmi minisztereket. A biztonságot az első Conte-kormányból a belügyminiszter Salvini, és a védelmi miniszter Trenta, több alkalommal az olasz emberek és nem az olasz állam biztonságával összefüggésben említette, ami a koppenhágai iskola elképzeléséhez köthető, itt jelent meg ugyanis az állam biztonságától az állampolgárok biztonsága irányába történő elmozdulás. Ez képezi a biztonságiasítás elméletének egyik alapját, hiszen elsősorban az egyének azok, akiket ezek a fenyegetések érintenek (Waeber, 1995: 47–48; Buzan–Waeber, 2003).

Összességében, bár a migrációs kérdés olaszországi, elsősorban Liga általi biztonságiasításáról nagyjából egyetértés van a tudományos szférában, a Líbiával kapcsolatos diskurzust a biztonságiasítás csak részlegesen érinti, a kétoldalú kapcsolatok egészét nem biztonságiasította az olasz végrehajtó hatalom 2011 után. Biztonságiasításra irányuló lépések elsősorban a biztonság társadalmi szektorát érintették, ennek az is az oka, hogy a vizsgált diskurzusok célközönsége nem volt azonos a biztonságiasítás célközönségével. A biztonságiasítás a Liga belpolitikai céljaival volt összeilleszthető: 2011–2021 között ebben az időszakban volt a legmagasabb azoknak az aránya, akik fenyegetésként tekintenek a migrációra, illetve a bevándorlásellenes pártok támogatottsága is meredeken növekedett, a migrációs kérdés biztonságiasításával a Liga a saját szavazói mellett újakat is szerezhetett.

ÖSSZEFOGLALÁS

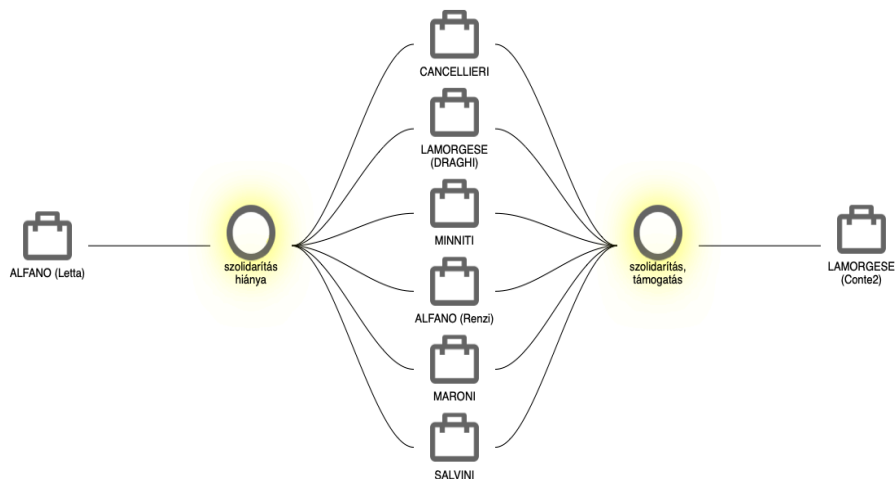
Összességében a Líbiával kapcsolatos diskurzus központi eleme Líbia stabilizációja volt, amihez az embercsempész hálózatok és a terrorizmus elleni fellépés társult. Fontos elemként jelent meg mindegyik miniszternél a határok ellenőrzésének kérdése, ez azonban nem elsősorban az olasz nemzeti határookra vonatkozott, inkább Európa határait és Líbia határait. A határellenőrzéshez szorosan kötődik az externalizáció feladata, ami a Líbiával kapcsolatos diskurzus Európai Uniót érintő részének egyik kiemelt része.

2. ábra. A belügyminiszterek határellenőrzéssel és uniós műveletekkel kapcsolatos kommunikációja⁴ (saját szerkesztés)

Kiemelendő, hogy Líbia kapcsán az ENSZ-et tekinti az olasz kül- és biztonságpolitika a stabilizációs erőfeszítések koordinátoraként, míg az Európai Unió számára gyakorlati szerepet a migrációs kérdés kezelésében szánnak. Az EU-val ennek megfelelően leginkább a belügyminiszterek foglalkoztak, ezen a téren jelent meg a legtöbb kritika is, amelynek iránya a második Conte-kormány alatt átfordult, ekkor a szolidaritás és támogatás meglétére utaltak többet.

A líbiai konfliktus nemzetköziesedése az első Conte-kormányánál jelent meg először hangsúlyosan a parlamenti meghallgatások idején, pedig tevékenysége alapján inkább Gentiloni kezelte proxyháborúként Líbiát. A proxy típusú konfliktus⁵ kapcsán az elsődleges diszkurzív elem a katonai megoldás elutasítása és a külföldi beavatkozók kivonulása volt, Olaszország önmagát nem tekinti a konfliktus résztvevőjének. 2018-ig – elsősorban a külügyminiszteri kommunikációkban – nagyon erős volt Olaszország mint a líbiai válság megoldásában megkerülhetetlen szereplő megjelenítése, de nagyjából ettől kezdve, hogy a diskurzusban megjelent a konfliktus nemzetköziesedett jellege, az olasz vezető szerep hangsúlyozása eltűnt. A konfliktusban érintett államok közül a legtöbbet Franciaországgal foglalkoztak – jellemzően az első Conte-kormány miniszterei –, de végül egyedül Oroszország kapcsán hangzott el az, hogy gátolja az olasz érdekek érvényesítését.

3. ábra. A belügyminiszterek uniós szolidaritással, vagy annak hiányával kapcsolatos kommunikációja⁶ (saját szerkesztés)

Bár nagy általánosságban a kormányzati kommunikáció egységes volt (lásd EU-val, vagy Franciaországgal szembeni kritikák), egyes esetekben ugyanazon kormány miniszterei eltérő álláspontot képviseltek. Míg a Berlusconi-kormány belügyminisztere, Roberto Maroni azt állította, hogy nem rendelkeznek elegendő információval, Frattini külügyminiszter többször hivatkozott az olaszok által a helyszínen begyűjtött információkra. Szintén a Berlusconi-kormányon belüli eltérő kommunikációs elemként jelentek meg a jövő Líbiájával kapcsolatos elképzelések: míg Maroni számára a demokrácia helyett az volt a lényeges, hogy egy Olaszországgal és a Nyugattal szemben nem ellenséges rezsim kerüljön hatalomra, Frattininél a demokratikus Líbia volt az elvárt cél.

A szakbizottságokban való meghallgatásokon a pártpolitikai jellegű kritikák marginális szerepet töltöttek be, miniszteri részről – ha egyáltalán szóba került –, az olasz belpolitika kormány-ellenzék felosztásban jelent csak meg és jellemzően az ellenzéki pártok konstruktív hozzájárulására utaltak.

A humanitárius vonatkozások a parlamenti meghallgatások során jobban jellemezték a jobb-jobbközép minisztereket, mint a bal-balközép, illetve a szakértő minisztereket, viszont a kétoldalú nyilatkozatoknál már nem így volt: egyedül a belügyminisztereknél és a minisztereknél jelentek meg a humanitárius vonatkozású kódok, a belügyminiszterek körében a jobboldali/jobbközép Salvininél és Alfánónál is viszonylag kevés, a balközép Minniti és a szakértő Lamorgese esetében már jóval több humanitárius utalás volt található.

A kódolási mátrixok vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a Líbiapolitika tartalmát illetően a belügyminisztereknél Minniti (Gentiloni-kormány) volt a nagy fordulópon, a külügyminisztereknél Milanese, a védelmi minisz-

tereknél Trenta (mindketten az első Conte-kormány tagjai). Utóbbi kettő inkább retorikailag jelentett fordulópontot, ez inkább a 2018-as parlamenti választások után megváltozott olasz belpolitikai erőviszonyokat, valamint az akkor – nemzetköziesedésben – szintet lépett líbiai konfliktus intenzívebbé válását tükrözi, mint valódi irányváltást az olasz Líbia-politikában.

A biztonság vizsgált szektorait figyelembe véve a társadalmi szektor (ille-gális migráció) és a katonai szektor (terrorizmus) mellett a politikai szektor ki-hívásai (Líbia stabilizációja, működőképes állami intézményrendszer megte-remtése) is fontosabb, mint a gazdaság biztonsági szektora, ami annak ellené-re sem kifejezetten hangsúlyos elem a biztonságiasító szereplők diskurzusában, hogy az ENI líbiai működése az ottani olasz befolyás egyik legfontosabb esz-köze. A kétoldalú látogatások alkalmával tett nyilatkozatokkor arányaiban a biztonság gazdasági szektora nagyobb mértékben jelent meg, de itt sem ez volt a fő mondanivaló.

JEGYZETEK

- ¹ Líbia stabilizációja érintőlegesen megjelent Maroninál és Cancellierinél, majd a Letta- és a Renzi-kormányoknál eltűnt. Minniti után mindegyik miniszter többit foglalkozott ezzel a kér-déssel, ez azonban nem tekinthető pusztán „Minniti örökségének”, hiszen a líbiai konfliktus nemzetköziesedése ez után kezdett fokozódni.
- ² Az ábrán az látható, hogy melyik kormányok külügyminiszterei foglalkoztak parlamenti meg-hallgatásaik során az uniós külpolitikával, a migrációs és menekültpolitikával, és mely kormá-nyok foglalkoztak csak az EU külpolitikájával.
- ³ 2011-ben a Berlusconi-kormány kommunikációjának fontos eleme volt ez, utána azonban a Monti- és a Letta-kormányok külügyminiszterei nem foglalkoztak ezzel a kérdéssel.
- ⁴ Az ábrán az látható, hogy mely kormányok belügyminiszterei kötötték össze a határellenőrzés-sel kapcsolatos feladatokat az uniós műveletekkel.
- ⁵ A kormányok akkor törekednek proxy-szövetségek kialakítására, amikor a céljaik elérése érde-kében felvállalt direkt konfrontáció anyagi és politikai költségei túl magasak, a proxyk haszná-lata azonban alacsonyabb költségek mellett az elfogadható tagadás lehetőségét (*plausible deniability*) is biztosítja számukra. A proxy-szövetségek a nemzetközi rendszer árnyékában működnek, rendszerint informális kapcsolatokra épülve, a *casus foederis* és az együttműködés részletei ál-talában nincsenek írásba foglalva. A szponzorállam proxykra gyakorolt befolyásában fontos szerepet játszanak a proxyk rendelkezésére bocsátott anyagi források. A proxy típusú konfliktusok jellemzően olyan országokban alakulnak ki, ahol a szponzorállamok a már meglévő bel-ső feszültségeket ki tudják használni (Leeds, 2003; Mumford, 2013).
- ⁶ Az ábrán az látható, hogy mely kormányok belügyminiszterei fogalmaztak meg parlamenti meghallgatásaik során kritikát az uniós migrációs és menekültpolitikával szemben, és mely kormányok belügyminiszterei foglalkoztak inkább a szolidaritás meglétével.

IRODALOM

- Alcaro, R. (2010): Catching the Change of Tide. Italy's Post-Cold War Security Policy. *The International Spectator*, 45: 1, 131–145. <https://doi.org/10.1080/03932720903562601>
- Aliboni, R.–Hatem, B. S.–Sagezli, M. E.–Magnólia, D. A.–Bélich, N. (2017): Conflict in Libya: a multidimensional crisis State of Play and Paths towards a Sustainable Peace. IEMed. European Institute of the Mediterranean.
- Andreatta, F. (2008): Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. *Journal of European Integration*, 30: 1, 169–181. <https://doi.org/10.1080/07036330801959564>
- Balzacq, T. (2005): The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, 11: 2, 171–201. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066105052960>
- Balzacq, T. (2008): The Policy Tools of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies. *Journal of Common Market Studies*, 46: 1. 75–100. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2007.00768.x>
- Balzacq, T. (2011): A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions, and Variants. In: Balzacq, T. (ed.): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9780203868508>
- Balzacq, T. et al. (2016): Securitization' revisited: Theory and cases. *International Relations*, 30: 4, 494–531. <https://doi.org/10.1177/0047117815596590>
- Bono, S. (2005): Tripoli bel suol d'amore. Testimonianze sulla guerra italo-libica. Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente, Roma.
- Bonvicini, G.–Colombo, A. (2011): La politica estera dell'Italia. Edizione 2011. Il Mulino, Bologna.
- Borgoni, N.–Soave, P. (2015.): Italia e Libia. Un secolo di relazioni controverse. Aracne Editore, Ariccia.
- Burnham, P. et al. (2008): *Research Methods in Politics*. Palgrave Macmillan, London. <https://doi.org/10.1007/978-0-230-36556-8>
- Buzan, B.–Waever, O.– de Wilde, J. (1998): *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers, London. <https://doi.org/10.1007/978-0-230-36556-8>
- Buzan, B.–Waever, O. (2003): *Regions and Powers*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Carbone, M. (2008): Beyond the three circles: Italy and the rest of the world. *Journal of Modern Italian Studies*, 13: 1, 1–5. <https://doi.org/10.1080/13545710701816786>
- Carbone, M. (2011): Introduction: Understanding Italy's Role on the World Stage. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. Rowman, Lanham, 1–22.
- Croci, O.–Lucarelli, S. (2010): Introduction: Italy in the Eyes of Others. *Modern Italy*, 15(3): 251–257. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Croci, O.–Valigi M. (2013): Continuity and Change in Italian Foreign Policy: The Case of the International Intervention in Libya. *Contemporary Italian Politics*, 5: 1, 38–54. <https://doi.org/10.1080/23248823.2013.781373>

- Croci, O.–Foradori, P.–Rosa, P. (2011): Italy as a Security Actor: New Resolve and Old Inadequacies. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. 81–102. Rowman, Lanham.
- Davidson, J. W. (2011): Italy and the U.S.: Prestige, Peace, and the Transatlantic Balance. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 143–160. Rowman, Lanham.
- Emiliani, M. (2012): *Medio Oriente, una storia dal 1918 al 1991*. Laterza, Roma.
- Eriksson, M. (2016): A Fratricidal Libya: Making Sense of a Conflict Complex. *Small Wars & Insurgencies*, 27: 5, 817–836. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1208794>
- Floyd, R. (2016): Extraordinary or ordinary emergency measures: What, and who, defines the 'success' of securitization? *Cambridge Review of International Affairs*, 29 (2), 677–694. <https://doi.org/10.1080/09557571.2015.1077651>
- Franzosi, R. (2018): Content analysis. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge. Taylor and Francis Group, London–New York, 153–168. <https://doi.org/10.4324/9781315183718-13>
- Glózer R. (é. n.): A diskurzuselemzés módja és értelme. ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet, elérhető: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index-8dbc.html?option=com_tanelem&id_tanelem=841&tip=0, (Letöltés: 2022. március 14.)
- Governo Italiano: www.governo.it
- Governo Italiano (2017): *Comunicazioni del Governo sulla lotta contro il traffico di esseri umani nel Mediterraneo*. 2017. július 26.
- Governo Italiano (2019): *Comunicazioni del Governo nell'ambito partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali per il 2019*. 2019. május 31.,
- Governo Italiano (2021a): *Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali*. 2021. július 7.
- Governo Italiano (2021b): *Comunicazioni del Governo sui recenti sviluppi della situazione in Libia*. 2021. április 27.
- Hansen, L. (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Routledge, London.
- Horváth J. (2012): Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947). *Grotius tanulmányok*. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=XYBQEM>
- Huysmans, J. (2006): *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203008690>
- Joffé, G. (2020): Where does Libya go now? *The Journal of North African Studies*, 25: 1, 1–7. <https://doi.org/10.1080/13629387.2020.1689806>
- Juhász K.: Biztonságpolitika a 21. században. A biztonságiasítás fogalma és modellje; a biztonságiasítás vizsgálatának módszertana. <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/5/EFOP343%20Biztons%C3%A1gpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%205.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>, [Letöltés 2022. március 14.]
- Kutter, A. (2018): Corpus analysis. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge, Taylor and Francis Group, London–New York, 169–186. <https://doi.org/10.4324/9781315183718-14>

- Laustsen, C. B.–Waeber, O (2000): In defence of religion: sacred referent objects for securitization. *Millennium: Journal of International Studies*, 29 (3): 705–739. <https://doi.org/10.1177/03058298000290031601>
- Leeds, B.A. (2003): Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes. *American Journal of Political Science*, 47: 3, 427–428. <https://doi.org/10.1111/1540-5907.00031>
- Lombardi, B. (2011): The Berlusconi Government and Intervention in Libya. *The International Spectator*, 46: 4, 31–44, <https://doi.org/10.1080/03932729.2011.628090>
- Marton P.–Balogh I.–Rada P. (2015): *Biztonsági tanulmányok. Új fogalmi keretek és tanulságok a visegrádi országok számára*. Antall József Tudásközpont, 23–35.
- Milliken, J. (1999): The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, Vol. 5, no. 2. <https://doi.org/10.1177/1354066199005002003>
- Ministero degli Affari Esteri (MAE) (2012): *Audizione del ministro degli affari esteri Giulio Maria Terzi di Sant'Agata sui recenti sviluppi della situazione in Africa*. 2012. június 20.
- Ministero degli Affari Esteri (MAE) (2018): *Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanesi, sui recenti sviluppi della situazione in Libia*. 2018. szeptember 12.
- Ministero degli Affari Esteri (MAE) (2019): *Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanesi, sugli sviluppi della crisi in Libia*. 2019. május 3.
- Ministero degli Affari Esteri (MAE) (2021): *Comunicazioni del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale sulle linee programmatiche del suo Dicastero*. 2021. május 31.
- Ministero dell'Interno (2011a): *Audizione del Ministro dell'interno, Roberto Maroni, sui recenti sviluppi della situazione nel Mediterraneo*. 2011. március 2.
- Ministero dell'Interno (2012a): *Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri*. 2012. szeptember 25.
- Ministero dell'Interno (2012b): *Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri*. 2012. november 27.
- Ministero dell'Interno (2013): *Audizione del Ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle linee programmatiche*. 2013. július 2.
- Ministero dell'Interno (2017): *Audizione del Ministro dell'interno, Marco Minniti, sulle linee programmatiche del suo dicastero*. 2017. február 8.
- Ministero dell'Interno (2018a): *Audizione del Ministro dell'interno, senatore Matteo Salvini*. 2018. december 5.
- Ministero dell'Interno (2018b): *Comunicazioni del ministro dell'interno sulle linee programmatiche del suo dicastero*. 2018. július 25.
- Ministero della Difesa (2014): *Audizione del ministro della difesa Roberta Pinotti sulle linee programmatiche del suo Dicastero*. 2014. március 12.
- Ministero della Difesa (2019): *Audizione del Ministro della difesa, Lorenzo Guerini, sulle linee programmatiche del suo dicastero*. 2019. október 30.
- Ministero della Difesa (2020): *Audizione del Ministro della difesa sulla situazione dei contingenti militari italiani impegnati in missioni internazionali in Medio Oriente*. 2020. január 15.

- Ministero della Difesa (2021): *Audizione del Ministro Lorenzo Guerini. indagine conoscitiva sulla politica estera dell'Italia per la pace e la stabilità nel Mediterraneo.*
- Miranda, V. (2011): Striking a Balance Between Norms and Interest in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya. *IAI Working Papers*, 11/11.
- Molnár, A. (2019): Italy and the Mediterranean Refugee Crisis. In: Tanács-Mandák, F. (ed.): *Identity crisis in Italy*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 149–165.
- Molnár, A. et al. (2022): The Internationalisation of the Conflict in Libya. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 20 (3), 97–132. <https://doi.org/10.32565/aarms.2021.3.7>.
- Mumford, A. (2013): Proxy Warfare and the Future of Conflict. *The RUSI Journal*, 158: 2, 40–46, <https://doi.org/10.1080/03071847.2013.787733>.
- Parsi, V. E. (2016): Italy's Foreign Policy Game: Moving without the Ball. In: Carbone, M.–Piattoni, S. (eds.): *Italian Politics: Governing Under Constraint*. 118–134. Vol. 31. Berghahn, New York. <https://doi.org/10.3167/ip.2016.310108>
- Stepper P. (2018): A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban. *Nemzet és Biztonság*, 2018/1., 115–141.
- Szabó T. D. (2014): A nemzetközi migráció biztonságiasítása az Európai Unióban. *Biztonságpolitikai Szemle*, 7: 2, 32–50.
- Waever, O. (1995): Securitization and Desecuritization. In: Lipschutz, R. D. (ed.): *On Security*. Columbia University Press, New York.
- Waever, O. et al. (1993): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. Pinter, London.
- Varvelli, A. (2010): Italy and Libya: Renewing a Special Relationship. *The International Spectator*, 45: 3, 117–130. <https://doi.org/10.1080/03932729.2010.504627>
- Waever, O. et al. (1993): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. Pinter, London.